

BADIIY ASARDA MAVZU VA G'OYA

Erkinova Maftuna Tulqinjonovna
Shahrisabz DPI Tillar fakulteti talabasi
O'zbekiston, Qashqadaryo
Tel:+998908908078

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada badiiy asarning muhim unsurlaridan bo'lgan mavzu va g'oya haqida so'z borgan. Mavzu va g'oyaning farqi, asarda nima uchun kerakligi, ularning turlari haqida ham ma'lumot berilgan.

KALIT SO'ZLAR: badiiy asar, ruhiyat, obyektiv g'oya, subyektiv g'oya, soxta g'oya, uyg'unlik.

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится о теме и идее, которые являются важными элементами художественного произведения. Также дано отличие темы от идеи, зачем она нужна в работе, а также их виды.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: произведение искусства, психика, объективная идея, субъективная идея, ложная идея, гармония.

Annotation

This article talks about the theme and idea, which are important elements of the artistic work. the difference between theme and idea, why it is needed in the work, and their types are also given.

Keywords: artistic work, psyche, objective idea, subjective idea, false idea, harmony.

Badiiy asar bu- insonning go'zallik qonuniyatlari asosidagi ijodiy- ruhiy faoliyatidir. Yozuvchi asar yozar ekan shu asari ichida o'zi yashaydi. Badiiy asar yaratishda uning kompozitsiyasi, mavzusi, g'oyasi yetakchi o'rinda turadi. Endi badiiy asarning g'oyasi va mavzusi haqida batafsil to'xtalamiz. Shakl va mazmun kompotentlari ichidan mavzu va g'oya mazmunga kiradi. Mavzu va g'oya bir- biridan ayri holda bo'lmaydi. Chunki mavzu g'oyaviy jihatdan aniqlangan, g'oya esa mavzu rivoji natijasida ochilgan bo'ladi.

Mavzu yunoncha so'zdan olingan bo'lib, "narsa- buyum" degan ma'noni bildiradi. Biroq badiiy asar mavzusi unda qalamga olingan voqea yoki narsa- buyumlar emas. Adabiy asar uchun asos qilib olingan fikr va maqsad uning mavzusidir. Mavzu asarda berib o'tilgan hayotiy materiallardan iborat bo'ladi. Demak, mavzu bu asarda ifodalanayotgan hayotiy voqeliklar hisoblanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, mavzu asarning mazmuniga qarab tanlanadi. Yozuvchi badiiy asar yozish uchun avvalo mavzu tanlaydi. Mavzuni qanday tanlash har bir ijodkorning o'ziga bog'liq. Nega deganda, ba'zi ijodkorlar katta mavzu tanlashadi, lekin uni to'laqonli yoritib bera olishmaydi. Ba'zi ijodkorlar kichik mavzu tanlashsa ham, uni chiroyli qilib yetkazib bera olishadi. Har qanday asarning mavzusi uning g'oyasi asosida ochiladi. G'oya – bu inson tafakkurida paydo bo'ladigan, odamlarni maqsadlari sari yetaklaydigan fikr hisoblanadi. Asar taqdirini mavzu emas, uning g'oyaviy ochilishi hal qiladi. Insonlar turmushidan kelib chiqqan,

muhim masalalar ochilgan asarlar kitobxonda qiziqish orttiradi. Shuning uchun ham yozuvchilar davr talabiga moslab mavzular tanlashadi. Bu asarning o'qishligini oshiradi.

Asarda mavzu bittadan ortiq bo'lishi mumkin. Ayniqsa yirik epik asarlarda bitta umumiy mavzudan tashqari xususiy mavzular ham bo'ladi. Kichik mavzuchalar asosiy mavzuga bog'liq bo'ladi va asarni mazmunini ochishga yordam beradi. Asarning goyasi ma'lum bir maqsadni yo'naltirishga qaratiladi. Har qaysi asarda siyosiy, axloqiy, falsafiy va shu singari boshqa g'oyalar ifodalangan bo'ladi. Demak g'oya asardagi turli voqealardan kelib chiqadigan xulosasidir. Masalan Abdulla Qahhorning "O'tmishdan ertaklar" asarini olsak. Yozuvchi nega aynan bu asariga shu nomni tanladi. Asarda qanday mavzuda so'z borgan, qanday g'oya yashiringanini bilish o'quvchi uchun jumboqdek beriladi. O'quvchi asarni o'qib borar ekan bu jumboqlarga o'z bilim salohiyatiga qarab javob topadi. "O'tmishdan ertaklar" asari Abdulla Qahhorning hayoti haqida yozilgan asar hisoblanadi. Ushbu asarda o'sha davrdagi siyosiy tizim yorqin namoyon etilgan. Shu bilan birga urush davridagi qiyinchiliklar, ish yo'qligi, sarson- sargardonlikda qolgan aholi tasvirini ham ko'rishimiz mumkin. Bu asarning g'oyasi urush paytlaridagi insonlar hayoti, turmush tarzini o'quvchiga yetkazish. Odamlar bir burda non uchun ertalabdan kechgacha ishlashgani, qizlar o'zi xohlamasada ota-onasining qistovi bilan turmushga chiqishlari bularning barchasini o'quvchiga singdirish uchun yozilgan. Ya'ni asosiy g'oya urush qoralangan. Biz shunday yaxshi kunlarda yashayotganimizga shukr qilishimiz singdirilgan. Har qanday asarni to'liq o'qib chiqsak, biz uning g'oyasini, nega aynan shu mavzu tanlanganini sezamiz. Mavzuni qay darajada ochib berish harbir yozuvchining qalamining o'tkirligiga bog'liq. Hajmi katta asarlarda umumiy bir mavzu doirasidan tashqari boshqa mavzular ham yoritiladi. Masalan, Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasini olishimiz mumkin. Bu asar ham hajman, ham mavzu ko'lami keng asar hisoblanadi. Bu asarni o'qish jarayonida ko'p bilimga ega bo'lish mumkin.

Badiiy asarning qimmatini g'oyaning haqqoniyligi chuqurligiga bog'liq. Shunga ko'ra g'oya ob'ektiv, subektiv, haqiqiy va soxta bo'ladi. Soxta g'oya asar qimmatini tushiradi, uni halok qilib, g'oyasiz qilib qo'yadi. Masalan, shunday asarlar borki, asarda umumiy qilib olingan g'oya birdan yo'qoladi. Arzimagan sabablaqr orqali bunday holat yuzaga kelishi soxta g'oya deyiladi. Masalan, M. Boboyevning "Rano" qissasini olishimiz mumkin. Ushbu qissada ikki sevishganlarning hayoti keltirilgan. Ikki sevishgan qiz va yigit ota-onasi ruhsat bermagani uchun bir-biridan ayrilib ketadi. Barcha orzu, maqsadlaridan voz kechadi. Muallif bu bilan ota-ona orzusi uchun barcha narsadan voz kechgan insonlar haqida aytmoqchi bo'ladi. Ammo, oxirida baribir orzulari amalga oshmas ekan sevishib nima qilar edilar degan g'oya paydo bo'ladi. Bu qissaning g'oyasi soxta ekanligini ko'rsatib turibdi.

Yozuvchi voqealarni haqqoniy tasvirlashi mumkin ammo, uning o'z dunyoqarashidagi cheklanganlik mantiqiy xulosaga to'g'ri kelmasa bu sub'ektiv g'oya ya'ni niyat deb ataladi. Bunda asosan asar yozuvchining xohishiga ko'ra davom etadi. Obyektiv g'oyada esa muallif xohishidan tashqari o'z-o'zidan to'g'ri xulosa kelib chiqadi. Asarning asl qiymati ana shu bilan o'lchanadi. Dobrolyubov shunday degan: "Muallifning nima demoqchiligi emas, nima degani muhim". Ba'zan sub'ektiv va obyektiv g'oyalar qarama-qarshi kelishi mumkin. Bunda yozuvchi xohishi bilan birgalikda o'z-o'zidan kelib chiqqan g'oya keladi.¹ Ikkinchisi bir-biriga mos tushmay qolishi mumkin. Ana shundan soxta g'oya kelib chiqadi. Yozuvchi asar yozar ekan har tomonlama mukammal o'ylashi, asarini barcha sevib o'qishi uchun tinmay harakat qilishi kerak. Mavzu va g'oyani to'g'ri tanlay bilishi kerak. Kitobxon asarning nomini o'qishi bilan unga qiziqsa, demak yozuvchi o'z ishini uddalagan hisoblanadi. Asarda tanlangan

¹ "Adabiyotshunoslik asoslari". K. Quramboyev. Nukus-2011. 40-bet.

nom ham ko'p narsaga bog'liqdir. Masalan , Nodar Dumbadzening " Hellados" hikoyasini olsak. Hajmi jihatdan juda kichik, ammo ma'nosi, mazmuni yirik asarlarga teng deb o'ylayman. Oddiy, urishqoq bir bolaning vatanga muhabbatini shunchalar chiroyli tasvirlaganki, hayron qolasan kishi. Huddi shu hikoya meni yig'latgan birinchi hikoya bo'ladi. Manimcha bu hikoyani o'qib yig'lamagan odamning o'zi bo'lmasligi kerak. Mana shu hikoyada mavzu va g'oya uyg'unlashib kelganini ko'rishimiz mumkin. Hikoyani boshidan ozgina o'qiganimdan uni o'qishga qiziqib qolganman. Shunda insonlarning vatanga bo'lgan muhabbatini ko'rganman. Shunday ekan mavzu va g'oya asarning eng muhim unsurlaridan biri ekanligini unutmasligimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Adabiyotshunoslik asoslari. K. Quramboyev. Nukus-2011.
2. Adabiyotshunoslik . G. Xalliyeva. Toshkent-2017
3. Adabiyot o'qitishning ilmiy- nazariy asoslari. Yo'ldoshev Q. T.: "O'qituvchi", 1996
4. Arxiv. Uz
5. Xurshid Davron kutubxonasi
6. Oefen. Uz